

Trecerea de la porțile de lemn la cele metalice în zona Codrilor Orheiului*

CZU: 72.04.03(478-22)

<https://doi.org/10.52603/rec.2026.39.16>

Rezumat

Trecerea de la porțile de lemn la cele metalice în zona Codrilor Orheiului

Articolul dat analizează evoluția porților gospodărești din zona etnografică a Codrilor Orheiului, regiune situată în centrul Republicii Moldova. Studiul evidențiază legătura strânsă dintre mediul natural, materialele locale și arhitectura vernaculară, punând accent pe transformările produse în a doua jumătate a secolului XX. Inițial, porțile aveau forme simple, realizate din nuiele împletite, cu rol practic de delimitare a gospodăriei. Odată cu dezvoltarea meșteșugurilor, acestea au fost înlocuite de porți masive din lemn de stejar sau din alte esențe tari, fixate în structură de tip Z, pentru rezistență. În paralel, utilizarea pietrei, în special calcar sarmatic din zona râurilor Nistru și Răut, a dus la apariția stâlpilor de poartă sculptați și a îngrăditurilor din piatră. Localități precum Brănești, Morovaia și Furceni au devenit centre importante ale meșteșugului piatrăresc, iar meșterii locali au contribuit la definirea unui stil regional distinct. Combinația lemn-piatră a devenit emblematică pentru identitatea arhitecturală a zonei. Treptat, porțile metalice au înlocuit aproape complet modelele tradiționale din lemn, devenind simbol al modernizării rurale. Totuși, combinația tradițională lemn-piatră rămâne o expresie definitorie a arhitecturii vernaculare din zona etnografică a Codrilor Orheiului, ilustrând echilibrul dintre funcționalitate, estetică și adaptarea la peisajul colinar.

Cuvinte-cheie: poarta de lemn, poarta de metal, gospodărie, Codrii Orheiului

Резюме

Переход от деревянных ворот к металлическим в зоне Орхейских Кодр (Codrilor Orheiului)

В данной статье рассматривается эволюция усадебных ворот в этнографической зоне Орхейских Кодр, расположенной в центральной части Республики Молдова. В исследовании подчеркивается тесная связь между природной средой, местными строительными материалами и народной архитектурой, с акцентом на изменения, произошедшие во второй половине XX в. Первоначально ворота имели простые формы и изготавливались из плетеных прутьев, выполняя практическую функцию разграничения усадьбы. С развитием ремесел они были заменены массивными деревянными воротами из дуба или других твердых пород древесины, сконструированными по типу Z для повышения устойчивости. Параллельное использование камня, прежде всего сарматского

известняка из районов рек Днестр и Реут, способствовало появлению резных каменных столбов ворот и каменных ограждений. Села Брэнешты, Мороваия и Фурчени стали важными центрами камнерезного ремесла, а местные мастера внесли вклад в формирование самобытного регионального стиля. Сочетание дерева и камня стало характерной чертой архитектурной идентичности данной местности. Постепенно металлические ворота почти полностью вытеснили традиционные деревянные образцы, став символом сельской модернизации. Тем не менее, традиционное сочетание дерева и камня, отражающее симбиоз функциональности, эстетики и адаптации к холмистому ландшафту, остается характерным признаком народной архитектуры зоны Орхейских Кодр.

Ключевые слова: деревянные, металлические ворота, усадьба, Орхейские Кодры.

Summary

The Transition from Wooden Gates to Metal Gates in the Codrii Orheiului Area

This article analyzes the evolution of household gates in the ethnographic area of the Codrii Orheiului, a region located in central part of the Republic of Moldova. The study highlights the close relationship between the natural environment, local building materials, and vernacular architecture, emphasizing the transformations that occurred in the second half of the 20th century. Initially, gates had simple forms, made of woven twigs, serving a practical function in delimiting the household. With the development of local crafts, these were replaced by massive wooden gates made of oak or other hardwood species, assembled in a "Z" type structural frame for greater strength. At the same time, the use of stone—especially Sarmatian limestone from the Nistru and Răut river areas—led to the appearance of carved gate pillars and stone fences. Villages such as Brănești, Morovaia, and Furceni became important centers of stone craftsmanship, and local artisans contributed to the formation of a distinct regional style. The wood – stone combination became emblematic of the architectural identity of the area. Gradually, metal gates almost completely replaced the traditional wooden models, becoming a symbol of rural modernization. Nevertheless, the traditional wood–stone combination remains a defining expression of vernacular architecture in the Codrii Orheiului, illustrating the balance between functionality, aesthetics, and adaptation to the hilly landscape.

Key words: wooden gate, metal gate, household, Codrii Orheiului

Zona etnografică a Codrilor Orheiului, situată în centrul Republicii Moldova, în arealul colinar din jurul orașului Orhei și a Rezervației Cultural-Naturale „Orheiul Vechi”, se remarcă printr-o puternică relație dintre om, natură și materialele locale de construcție. Relieful fragmentat, cu versanți abrupti și stânci calcaroase de-a lungul râului Răut, a influențat direct structura așezărilor și caracterul arhitecturii vernaculare (Suvac 2025a: 124-125). Satele sunt dispuse pe coline sau în văi adăpostite, urmând curbele de nivel ale terenului. Gospodăriile sunt organizate funcțional, cu casa amplasată de regulă pe partea mai înaltă a terenului, iar anexele – dispuse în jurul curții (Malcoci 2024: 150). Întreaga compoziție exprimă echilibru și adaptare la mediu.

Caracterul arhitecturii vernaculare din Codrii Orheiului este definit de utilizarea predominantă a lemnului și a pietrei, materiale accesibile în zonă. Grație calităților deosebite ale lemnului, prelucrarea lui a reprezentat unul dintre cele mai importante meșteșuguri în viața populației autohtone din spațiul zonei date. Cea mai largă întrebuințare, lemnul o avea în domeniul construcției, și anume, în edificarea locuințelor și a gospodăriei (Patrimoniul 2022: 198). În construcția porților lemnul era utilizat pentru realizarea canaturilor porții propriu-zise, porți masive, construite din scânduri de stejar sau alte esențe tari din pădurile ce se află în împrejurimi. Lemnul era lăsat în culoarea sa naturală astfel încât să-i păstreze textura și nodurile vizibile. Scândurile porților erau fixate cu două sau trei bare, în partea din interior, iar în partea de jos și sus, acestea erau întărite cu o bară oblică, formând un cadru solid în formă de Z. Structura era întărită cu bârne dispuse oblic sau în cruce, pentru a asigura rezistența în timp. Suprafețele exterioare erau adesea simple, dar în unele cazuri decorate prin creștături geometrice discrete, care marcau statutul gospodarului sau exprimau gustul estetic al comunității.

Prelucrarea pietrei, comparativ cu alte meșteșuguri tradiționale, a avut o dezvoltare mai restrânsă și o răspândire mai puțin amplă. Această situație se explică prin caracterul limitat al resurselor de materie primă, care nu se regăseau uniform pe întreg teritoriul. Practicarea meșteșugului era condiționată direct de existența zăcămintelor de piatră potrivite pentru prelucrare, ceea ce a determinat apariția unor centre locale bine conturate. În mod obișnuit, era folosită piatra calcaroasă cu scoici de tip sarmațian, abundentă în zona bazinelor râurilor Nistru și Răut (Patrimoniul 2022: 198-199). Alegerea materialului influența atât tehnica de lucru, cât și expresivitatea elementelor arhitecturale realizate.

Arhitectura populară în piatră s-a afirmat ca un fenomen local deosebit de expresiv, dezvoltat pe baza

exploatării calcarului, dar și ca răspuns la diminuarea treptată a suprafețelor împădurite. În condițiile în care lemnul devenea tot mai greu de procurat, piatra s-a impus ca o alternativă durabilă și estetică pentru construcții, în special al stâlpilor de poartă și îngrăditurilor, contribuind la definirea unui specific arhitectural regional. Satele Morovaia, Brănești și Furceni au constituit un adevărat epicentru de „iradiere” a meșteșugului popular de prelucrare artistică a pietrei. Aici au activat, până în anii '70 ai secolului XX, meșteri renumiți, ale căror lucrări-ancadrame, porți cu stâlpi masivi de piatră, coloane și alte elemente decorative, erau apreciate și solicitate în localități situate la distanțe de peste 80-90 km. Prin activitatea lor, acești meșteri au contribuit la păstrarea și transmiterea unei tradiții care reprezintă astăzi o componentă valoroasă a patrimoniului cultural regional (Patrimoniul 2022: 198-199).

Aceste elemente arhitectonice erau și sunt confecționate de persoane specializate, constructori sau meșteri populari, fiind reliefate în cadrul aspectului lor cu elemente arhitecturale care să intre într-un ansamblu cu casa și întreaga gospodărie. Însă cotidianul a demonstrat că nu toate categoriile sociale își permiteau să coopteze meșteri pentru a confecționa aceste obiecte, din contra chiar, unii singuri își construiau, după posibilități, porțile și gardurile.

În zona Codrilor Orheiului, porțile reprezintă primul însemn de pătrundere în ograda gospodăriei, în spațiul privat destinat activităților familiale, marcă a statutului social în cadrul colectivității satești. Ele devin un element cu o puternică încărcătură spirituală și simbolică, prezent și în numeroase culturi, religii și zone etnografice (Antonescu 2009: 539). În esență, poarta devine un loc de trecere – o graniță între două lumi, două stări sau două etape ale existenței, nefiind doar un obiect fizic, ci o metaforă a transformării, a alegerii și a începutului unui nou drum.

Porțile gospodăriilor din zona Codrii Orheiului erau, la început, construite din nuiele împletite, ușor de realizat din materialele aflate la îndemână. Acestea aveau un rol mai degrabă simbolic și practic, delimitând spațiul casei și protejând animalele. Odată cu dezvoltarea meșteșugurilor locale, porțile au început să fie realizate din lemn masiv, decorate cu motive tradiționale sculptate, care reflectau statutul și priceperea gospodarului (Suvac 2024: 128). În timp, influențele urbane și accesul la unelte mai performante au dus la apariția porților din scândură bine încheagată și cu elemente de susținere.

Imaginile din Fondul de documente al Rezervației Cultural-Naturale „Orheiul Vechi” demonstrează evoluția aspectului, tehnicii de realizare și a calității porților.

Imag. 1. Poartă tradițională din lemn și stâlpi ciopliți în piatră din zona Codrilor Orheiului (fotografie din Arhiva Rezervației Cultural-Naturale „Orheiul Vechi”, anii '80 ai secolului XX)

Imaginea 1 reprezintă o poartă tradițională din zona Codrilor Orheiului realizată din lemn masiv, prins între doi stâlpi solizi din piatră. Stâlpii sunt decorați cu motive geometrice simple, sculptate în relief, care oferă un aspect ornamental, dar sobru. Canaturile porții sunt alcătuite din scânduri verticale, întărite cu elemente metalice, sugerând o etapă de tranziție între tehnicile vechi și cele mai moderne. Poarta pare robustă și funcțională, menită să protejeze gospodăria și să delimiteze clar spațiul privat. Ansamblul se integrează armonios în peisajul rural, completat de zidurile de piatră și drumul îngust de țară.

Imag. 2. Poarta tradițională a familiei Coca, din satul Brănești, construită la sfârșitul secolului XIX (fotografie din Arhiva Agenției de Inspectare și Restaurare a Monumentelor, anii '80 ai secolului XX)

Imaginea 2 evidențiază o etapă mai evoluată a arhitecturii tradiționale rurale. Stâlpii și gardul sunt tencuiți și ornamentați cu motive decorative în relief – romburi și arcade stilizate – care îi conferă un aspect îngrijit și estetic. Canaturile din lemn sunt simple, alcătuite din scânduri verticale, contrastând cu bogăția decorativă a elementelor laterale. Se observă o ușoară deformare a lemnului, semn al trecerii timpului și al utilizării îndelungate.

Imaginea 3 arată o poartă care se remarcă prin proporțiile sale impunătoare și prin stâlpii înalți, atent ornamentați. Stâlpii sunt decorați cu medaliioane circulare și elemente decorative verticale, sugerând influențe arhitecturale mai târzii și o preocupare pentru detalii. Canatul din lemn, realizat din scânduri mici orizontale bine fixate, contrastează cu albul pereților și al stâlpilor. Poarta este integrată armonios în ansamblul gospodăriei, alături de casa cu acoperiș din țiglă și zidurile groase tencuite. Întregul ansamblu transmite soliditate, stabilitate și un anumit statut social al proprietarului.

Poarta din imaginea 4 se distinge prin bogăția elementelor decorative de pe stâlpii ciopliți. Pe suprafața lor se observă motive geometrice în relief – rozete și forme ondulate – care dau ansamblului un caracter ornamental pronunțat. Canaturile din lemn ale porții sunt întărite cu bare dispuse oblic, sporind rezistența și stabilitatea porții. Pe partea inferioară a porții meșterii au ornamentat două romburi simetrice pentru decorarea complexului. Partea superioară este realizată din șipci verticale, permițând o ușoară

Imag. 3. Poartă tradițională din lemn și stâlpi ciopliți în piatră din satul Butuceni (fotografie din Arhiva Rezervației Cultural-Naturale „Orheiul Vechi”, anii 80 ai secolului XX)

Imag. 4. Poartă tradițională din lemn și stâlpi ciopliți în piatră din arealul Orheiului Vechi (fotografie din Arhiva Rezervației Cultural-Naturale „Orheiul Vechi”, anii 80 ai secolului XX)

Imag. 5. Poartă tradițională din metal și stâlpi ciopliți în piatră, situată în satul Brănești (fotografie din Arhiva Agenției de Inspectare și Restaurare a Monumentelor, anii 80 ai secolului XX)

Imag. 6. Poarta tradițională a meșterului pietrar din satul Brănești, Alexandru Lisnic (fotografie din Arhiva Agenției de Inspectare și Restaurare a Monumentelor, anii 80 ai secolului XX)

ră transparență spre interiorul curții. Întreaga construcție reflectă îmbinarea armonioasă dintre funcționalitate și dorința de înfrumusețare a gospodăriei.

Unii meșteri lemnari și pietrari, care înfrumusețau gospodăriile cu porți de lemn și stâlpi de piatră, în secolul XIX, începutul secolului XX, sunt: Bejenari Filip Stepanov, Morari Afanasie Petru, Lisnic Gheorghe, Lisnic Alexandru, Rotaru Constantin – locuitori ai satului Brănești și Gheorghe Șeptilici, locuitor al satului Butuceni, Petru Iastremschi din Morovaia, au la activ numeroase porți construite cu grijă și măiestrie pentru a bucura privirile trecătorilor.

A doua jumătate a secolului XX a adus schimbări majore, iar fierul forjat a devenit tot mai prezent, combinând rezistența cu estetica. În cele din urmă, porțile metalice sudate au înlocuit aproape complet modelele vechi, marcând trecerea de la tradiție la modernitate în peisajul rural.

Odată cu crearea gospodăriilor colective, a colhozurilor, sovhozurilor, dar și a altor entități economice, începând cu jumătatea secolului XX, în unele sate erau create ateliere de lucru cu metalul, destinate pentru reparația tehnicii agricole sau industriale. În aceste ateliere meseriașii își concepeau primele proiecte de porți metalice. În anii '60 ai secolului XX, în localitatea Brănești din zona Codrilor Orheiului, începe procesul de extragere a pietrei din minele de calcar cu ajutorul combinelor motorizate de tăiere a pietrei. Astfel în Mina Nr. 4 a satului, s-a creat primul atelier de reparații a tehnicii industriale. Fruntașii acestuia care activau, erau locuitorii satului, precum Pavel Zavialov (1930–1971) și Alexei Oleinic. Aceștia, în timpul lor liber, au conceput prima poartă metalică din localitate, amplasată în gospodăria familiei Olenic în anul 1966. Această tendință, la acea vreme, a fost un imbold nu doar pentru localnici, dar și pentru locuitorii satelor învecinate, de a-și construi porți din metal. În următorii ani, procesul de trecere de la porțile de lemn la cele metalice a fost foarte rapid și vizibil în peisajul cultural al satului. Noile porți erau apreciate pentru durabilitatea lor sporită, pentru rezistența la intemperii și pentru întreținerea mai ușoară. În același timp, ele ofereau posibilități decorative variate, prin modele sudate sau elemente de fier forjat (Imag. 5) (Suvac 2025b: 206). Astfel, metalul a devenit treptat un simbol al modernizării și al progresului în arhitectura gospodăriilor rurale din satele respective (Imag. 6).

În general, poarta era gândită mai mult pentru utilitate decât pentru estetică. Totuși, din loc în loc, vârfurile barelor erau fie rotunjite, fie ascuțite ușor – mai mult din considerente practice decât decorative. Închizătoarea era simplă, constând dintr-un zăvor metalic sau un lacăt atârnat de o ureche sudată.

Poarta era vopsită, de cele mai multe ori, în culori închise – verde, negru sau gri – pentru a rezista la intemperii și pentru a proteja metalul de rugină. În jurul porții, gardul gospodăriei era adesea din lemn vechi, uneori acoperit de viță-de-vie sau alte plante cățărătoare sau deja construit din piatră sau fier.

Ulterior o pliadă de meseriași, care s-au îndeletnicit cu confecționarea porților metalice, au fost brăneștenii Trus Nicolae Vasile (1944–2023) și Pistruga Nicolae (1950–2023). Aceștia au reușit să transmită și generațiilor tinere această ocupație. Un exemplu evident este cazul lui Iurie Trus (n. 1972) care a învățat de la tatăl său și continuă să creeze porți metalice doar că într-un aspect modern. Astfel este și cazul lui Serghei Rotari, care a reușit să însușească acest meșteșug și îl mai practică la necesitate.

În concluzie, evidențiem că în ansamblul arhitecturii vernaculare din zona Codrilor Orheiului, combinația lemn-piatră este caracteristică nu doar porților, ci și altor elemente constructive: temelii din piatră pentru case din bârne, beciuri boltite din piatră de calcar și prispe din lemn, sprijinite pe socluri minerale. Astfel, materialele locale nu erau doar soluții practice, ci exprimau o estetică a echilibrului și o adaptare organică la peisajul colinar al Codrilor. Prin urmare, porțile din lemn, susținute de stâlpi ciopliți în piatră, nu reprezintă doar un detaliu constructiv, ci și o sinteză a identității arhitecturale a zonei – o expresie a meșteșugului, a durabilității și a relației strânse dintre comunitate și mediul natural.

În timp, însă, porțile tradiționale din lemn au fost treptat înlocuite cu porți din metal, mai rezistente și mai ușor de întreținut. De asemenea, în cazul când inițial predominau elemente din lemn, acestea au fost substituite prin stâlpi ciopliți în piatră, consolidând caracterul durabil și aspectul monumental al ansamblului arhitectural.

Notă

* Acest articol a fost elaborat în cadrul subprogramului de cercetare: 170101 – *Cercetarea și valorificarea patrimoniului cultural construit, etnografic, arheologic și artistic din Republica Moldova în contextul integrării europene*.

Referințe bibliografice

Antonescu R. Dicționar de Simboluri și Credințe Tradiționale Românești. București: Institutul de Memorie Culturală, 2009.

Malcoci V. Valori culturale și manifestări artistice în arhitectura vernaculară din R. Moldova. In: Patrimoniul cultural: cercetare, valorificare, promovare, Ed. 16, 26-27 septembrie 2024, Chișinău: Notograf Prim, 2024, 150.

Patrimoniul Cultural Național ca resursă pentru o dezvoltare durabilă a Republicii Moldova. Coord.: V. Ghi-lăș, A. Dolghi. Vol. I. Chișinău: Infocus, 2022.

Suvac S. Aspecte conceptuale ai termenilor de specialitate privind poarta și îngrăditurile tradiționale. In: Revista de Etnologie și Culturologie, vol. XXXVI, 2024, 128-131.

Suvac S. Aspecte etnologice ale arhitecturale ale porților și îngrăditurilor tradiționale din zona Codrilor Orheiului. In: Revista de Etnologie și Culturologie, vol. XXXVII, 2025a, 124-130.

Suvac S. Brănești un sat din Codrii Orheiului. Pagini din istoria localității. Chișinău: Editura Princeps, 2025b.

Primit 27.02.2026

Acceptat 16.06.2026

Sergiu Suvac (Chișinău, Republica Moldova). Doctor în istorie, Institutul Patrimoniului Cultural.

Серджиу Сувак (Кишинев, Республика Молдова). Доктор истории, Институт культурного наследия.

Sergiu Suvac (Chisinau, Republic of Moldova). PhD in History, Institute of Cultural Heritage.

E-mail: suvacsuva6@gmail.com

ORCID: 0000-0001-8662-7450